

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

ДЪРЖАВЕН ЗРЕЛОСТЕН ИЗПИТ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

28 август 2014 година

Отговорите на задачите от 1. до 30. вкл. отбелязвайте в листа за отговори!

1. В кой от редовете е допусната правописна грешка?

- А) произлезли, верни, пресни
- Б) тържество, тарифа, талкувам
- В) грейна, трайност, безкрайно
- Г) задлъжня, дългове, длъжност

2. В кой от редовете НЕ е допусната правописна грешка?

- А) възторк, струг, пейзаж
- Б) нахотчив, заводски, дръжка
- В) артистка, пакосник, гостна
- Г) коситба, сгазвам, сгъвам

3. В кое от изреченията е допусната правописна грешка?

- А) Живописът винаги е била сред най-интересните видове изобразително изкуство.
- Б) Все повече софийци започват да ползват услугите на новата линия на метрото.
- В) Новото предаване за култура ще се излъчва във всеки последен вторник от месеца.
- Г) Дъщерята на аптекаря отиде да учи в града, но много често се връщаше в селото.

4. В кое от изреченията е допусната правописна грешка?

- А) На перона беше останала само червенкосата жена, която все още гледаше тъжно след влака.
- Б) Поканиха ме да участвам в радио предаване за вредата от никотина и наркотичните вещества.
- В) Учените предупредиха, че остарелият 6-тонен сателит ще бъде насочен обратно към Земята.
- Г) Загуби голяма част от приятелите си, защото непрекъснато им демонстрираше своето неуважение.

5. В кое от изреченията е допусната правописна грешка?

- А) Климатът на Обединените арабски емирства се характеризира с високи температури и силни пясъчни бури.
- Б) През Средновековието градовете обикновено са се формирали на места, които са осигурявали защита от нападение.
- В) Издателят предложи представянето на новата книга на писателя да бъде в една от Софийските библиотеки.
- Г) Старият Пловдив е известен с археологическите обекти, музеите и галериите, които туристите имат възможност да посетят.

6. В коя от подчертаните думи е допусната граматична грешка?

За екскурзията са се записали 85 ученика (А), които ще бъдат придружени от класните си ръководители. С тях те ще посетят пет от историческите музеи (Б) в столицата, три антични театъра (В) и седем археологически обекта (Г).

7. В кое от изреченията НЕ е допусната граматична грешка?

- А) Интересът на българските и чуждестранни туристи към етнографските сбирки постоянно нараства.
- Б) Много от разпространяваните местни предания и легенди описват красивата и тайнствената Витоша.
- В) Казаха ми, че директорът е на заседание, поради което си записах час за среща през следващата седмица.
- Г) Българска национална библиотека е най-старият културен институт на следосвобожденска България.

8. В кое от изреченията е допусната граматична грешка?

- А) Настъпват значителни промени в политическата и в социалната системи на френското общество.
- Б) От имунната система зависи колко често ще боледуваме и колко бързо ще оздравеем.
- В) Попадайки в участък с намалена видимост, шофьорът трябва да намали скоростта на автомобила.
- Г) На проведеното заседание директорът внимателно изслуша предложенията и се съгласи с тях.

9. В кое от изреченията е допусната пунктуационна грешка?

- А) В бързината жената не забелязваше нито цъфналите цветя, нито зелените корони на дърветата.
- Б) Ще можете да се разходите по стръмните улички на града, разположен от двете страни на реката.
- В) Множество канали, свързани с причудливи каменни мостове прекосяват града във всички посоки.
- Г) Топлото време и обявените намаления в цените по всяка вероятност ще удължат туристическия сезон.

10. В кое от изреченията е допусната пунктуационна грешка?

- А) Всички гости, поканени на генералната репетиция, ще могат да чуят музиката към спектакъла и да разговарят с актьорите.
- Б) Не трябва да си затваряме очите за проблема, само защото може да се окаже, че родителите са причината за отчуждаване в семейството.
- В) През лятото, когато градът опустява заради горещините, ще започнат планираните ремонти на два от булевардите.
- Г) Най-много се изплаших не когато осъзнах, че съм останала сама във вътрешната галерия, а когато светлините една по една започнаха да угасват.

11. В кое от изреченията НЕ е допусната лексикална грешка?

- А) При проверката на документите за продажбите на земи по крайбрежието се оказа, че хората имат валиден натурален акт.
- Б) На излъчената вчера пресконференция направи впечатление присъствието на много медии и телевизии.
- В) Гледката от най-високата точка на старата кула беше впечатлителна и всички замлъкнахме от възхищение.
- Г) Историята не е само представяне на факти за години и събития, тя е вълнуващо пътуване в миналото на народите.

12. В кой ред фразеологичните словосъчетания са синоними?

- А) гоня вятъра – хващам се на хорото
- Б) развявам си байрака – от трън, та на глог
- В) побиват ме тръпки – застива ми кръвта
- Г) опирам пешкира – имам широки пръсти

13. От кое стихотворение е посоченият откъс?

*Няма прародителски портрети,
ни фамилна книга в моя род
и не знам аз техните завети,
техните лица, души, живот.*

- А) „Потомка“
- Б) „Песен за човека“
- В) „Повест“
- Г) „Две души“

14. В кой ред всички стихотворения са написани от Никола Вапцаров?

- А) „Стария музикант“, „Черна песен“, „Песен за човека“
- Б) „Болница“, „Вяра“, „Писмо“
- В) „Завод“, „Кино“, „Прощално“
- Г) „Борбата е безмилостно жестока...“, „Борба“, „История“

15. Мичо Бейзаето и чорбаджи Юрдан са герои от творба на:

- А) Елин Пелин
- Б) Димитър Талев
- В) Димитър Димов
- Г) Иван Вазов

16. Коя от следните творби НЕ е роман?

- А) „Тютюн“
- Б) „Гераците“
- В) „Железният светилник“
- Г) „Под игото“

17. Кое от посочените произведения на Димчо Дебелянов представя миналото като идеален свят на хармония и красота?

- А) „Пловдив“
- Б) „Помниш ли, помниш ли...“
- В) „Спи градът“
- Г) „Черна песен“

18. В творчеството на кого от посочените автори присъстват образите на помощник-регистратора и на лъжепатриота?

- А) Пенчо Славейков
- Б) Алеко Константинов
- В) Димитър Димов
- Г) Димитър Талев

19. Темата за войната като изпитание за човешките ценности е характерна за творчеството на:

- А) Йордан Йовков
- Б) Пейо Яворов
- В) Алеко Константинов
- Г) Пенчо Славейков

20. В коя от посочените творби се откриват елементи от образната система на символизма, поставени в контекста на реални исторически събития?

- А) „Йохан“
- Б) „Повест“
- В) „Черна песен“
- Г) „Песента на човека“

21. Числото 12 е характерно за композицията на:

- А) разказа „Серафим“ и повестта „Гераците“
- Б) цикъла „Епопея на забравените“ и поемата „Септември“
- В) романа „Тютюн“ и романа „Железният светилник“
- Г) цикъла „Под манастирската лоза“ и повестта „Чичовци“

22. Какво е подчертаното изразно средство?

*Не оставяй да изстине
буйно сърце на чужбина,
и гласът ми да премине
тихо като през пустиня!...*

- А) символ
- Б) сравнение
- В) метонимия
- Г) гротеска

Прочетете двата текста и изпълнете задачите към тях (от 23. до 34. включително)!

ТЕКСТ 1

Шумът и шумовото „замърсяване“ на околната среда представляват един от големите екологични проблеми на нашето време. Шумът е комплекс от звуци, които действат неблагоприятно върху човешкия организъм. Като мощен стресов фактор той влияе върху сърдечносъдовата система, стомашно-чревния тракт, жлезите с вътрешна секреция, обмяната на веществата, нервно-мускулния апарат и др. Проучванията показват, че няма орган в човешкото тяло, който да е пощаден от вредното въздействие на шума. Високият шум засяга най-рано слуховия орган, централната и вегетативната нервна система. Хората стават неспокойни, раздразнителни, неработоспособни, често имат главоболие и световъртеж, страдат от безсъние.

Някои данни на Световната здравна организация показват, че от 8 до 10 милиона души в САЩ се нуждаят от слухови апарати, в Англия всяка трета жена и всеки четвърти мъж страдат от невроза, която е резултат от шумово въздействие, а във Франция всеки пети пациент на психиатричните болници е загубил разсъдъка си поради вредното действие на непрекъснато растящия шум в жизнената среда.

Човешкото ухо възприема звуци и по време на сън, затова шум от 50-60 децибела може да породи в спящо състояние същите реакции, каквито се установяват в

будно състояние при въздействие на шум с интензитет 80-90 децибела, т.е. шумовото въздействие по време на сън е по-вредно в сравнение с това в будно състояние.

СЗО акцентира на факта, че шумът, причинен от градския транспорт, излага европейците на сериозен риск, като повишава честотата на хипертониите и сърдечносъдовите заболявания, нарушава съня, уврежда детското здраве, намалява работоспособността. За последните 10 години европейското население, което е изложено денонощно на шум над допустимите нива (над 65 децибела), се е увеличило от 15 на 26%. Ето защо се работи по програми, целта на които е създаване на благоприятна и здравословна акустична среда в териториалните общности.

ТЕКСТ 2

Чл. 1. Този закон урежда:

1. оценката, управлението и контрола на шума в околната среда, причинен от автомобилния, железопътния, въздушния и водния транспорт, както и от промишлените **инсталации** и съоръжения (...);
2. определянето на степента на шумовото натоварване в околната среда чрез измерване, оценка и **картотекиране** на шумовите нива в околната среда и разработването на стратегически карти за шум;
3. акустичното планиране чрез разработването на плановете за действие (...) с оглед предотвратяване и намаляване на шума в околната среда, най-вече в случаи, при които превишаването на стойностите на даден показател за шум може да предизвика вредно въздействие върху здравето на хората (...);
4. достъпа и предоставянето на информация на обществеността за шума в околната среда и неговото въздействие;
5. компетенциите на държавните органи и органите на местното самоуправление, правата и задълженията на юридическите лица и едноличните търговци, свързани с оценката, управлението и контрола на шума в околната среда.

Чл. 2. Целите на този закон за създаване на здравословни условия на живот на **населението** и опазване на околната среда от шум се постигат чрез разработването и прилагането на **интегриран** подход и мерки за неговото избягване, предотвратяване или намаляване.

23. От коя сфера на общуване е текст 1?

- А) от битовата сфера
- Б) от естетическата сфера
- В) от институционалната сфера
- Г) от медийната сфера

24. Каква функция изпълнява текст 1?

- А) Дава инструкции за предпазване от шума, причинен от градския транспорт.
- Б) Информира за вредното въздействие на шума върху човешкия организъм.
- В) Предлага решения за преодоляване на негативните последствия от шума.
- Г) Регламентира отговорностите за създаването на здравословна акустична среда.

25. В кой ред е посочено значението на абревиатурата СЗО, използвана в текст 1?

- А) Столична здравна организация
- Б) Стопанска земеделска общност
- В) Световна здравна организация
- Г) Съюз на здравните организации

26. Кое от посочените твърдения е вярно за текст 1?

- А) Човешкото ухо е неспособно да възприема звуци и по време на сън, поради което шумовото въздействие по време на сън не е вредно.
- Б) След направените проучвания специалистите констатираат, че шумът е вреден за всички органи в човешкото тяло.
- В) Данните показват, че европейците не са изложени на риск заради шума от градския транспорт.
- Г) От 8 до 10 милиона души в САЩ получават средства от държавата за закупуване на слухови апарати.

27. От коя сфера на общуване се използва текст 2?

- А) от медийната сфера
- Б) от институционалната сфера
- В) от битовата сфера
- Г) от естетическата сфера

28. Кое от посочените твърдения НЕ се отнася до текст 2?

- А) Текстът изпълнява регулираща функция.
- Б) Текстът е еднозначен и недвусмислен.
- В) Текстът е изчерпателен и въздействащ.
- Г) Текстът е оформен стандартизирано.

29. В кой ред срещу съответната дума, използвана в текст 2, е посочено вярното ѝ значение?

- А) картотекиране – записване на данни
- Б) население – хората, живеещи на село
- В) интегриран – индивидуален
- Г) инсталация – съоръжение

30. Кое от посочените твърдения НЕ е вярно за текст 2?

- А) Измерването, оценката и картотекирането на шумовите нива в околната среда спомагат за определяне на шумовото натоварване.
- Б) Законът цели създаване на здравословни условия на живот на населението и опазване на околната среда от шум.
- В) Организацията на текста е съобразена с изискванията за оформяне на нормативни текстове.
- Г) Използването на термини в текста показва, че той принадлежи към научната сфера на общуване.

31. Изброени са факти от двата текста, както и факти, които липсват в тях. В свитъка за свободните отговори запишете САМО буквите на ЧЕТИРИТЕ факта, които ПРИСЪСТВАТ в посочените текстове.

- А) Според закона юридическите лица и едноличните търговци нямат права и задължения във връзка с шума в околната среда.
- Б) Проучвания показват, че някои органи в човешкото тяло са пощадени от вредното въздействие на шума.
- В) Законът урежда достъпа и предоставянето на информация на обществеността за шума в околната среда и за неговото въздействие.
- Г) Шумовата характеристика на големите градове в страната се изготвя ежемесечно и отразява шумовите нива.

- Д) Вече 26% от европейското население денонощно е изложено на шум над допустимите нива (над 65 децибела).
- Е) Шумът е широко разпространен, но не е опасен за хората, които живеят в големите градове.
- Ж) Високият шум засяга най-рано слуховия орган, централната и вегетативната нервна система на човека.
- З) Шумовото въздействие по време на сън е по-вредно в сравнение с това в будно състояние.

32. В свитъка за свободните отговори запишете кое е общото, за което се говори в двата текста.

33. В свитъка за свободните отговори в рамките на 3-4 изречения формулирайте СОБСТВЕНА теза по една от посочените теми:

Шумът и нашето здраве

Шумният град като място за живеене

34. В свитъка за свободните отговори запишете сбито и кратко (в резюме) основното в съдържанието на текст 1.

35. За всяко празно място изберете най-уместната от думите и я запишете срещу съответната буква в свитъка за свободните отговори.

Сълзите най-често не са ..... (А) от положителни емоции, но се оказва, че от тях има ползи за организма. Учени, които са ..... (Б) въздействието на плача върху човешкото тяло, откриват, че сълзите са полезни за ..... (В) на човека. Според тях редовният плач ..... (Г) стреса и намалява риска от сърдечен удар.

- А) обхванати, предизвикани, установени
- Б) изследвали, преглеждали, предавали
- В) благоденствието, доброто, здравето
- Г) увеличава, облекчава, пренебрегва

36. В свитъка за свободните отговори срещу съответната буква запишете правилните форми на думите, поставени в скоби.

А) Членуване

123 000 квадратни метра е (площ) на една от най-внушителните сгради в столицата – тази на (Национален дворец на културата). (Облик) ѝ и цялостното оформление на пространството около нея са дело на няколко български архитекти.

Б) Местоимения

Още не знаем (кой/кого) са поканили за откриването на фестивала.

Запознах се с момичето, (чийто/чиито) родители преди време бяха помогнали на баща ми.

Тази година реших да отида със семейството си на почивка, тъй като ми се искаше да прекарвам повече време с (него/тях).

Певицата заяви, че в началото на следващата година ще зарадва (своите/нейните) почитатели с нов албум.

В) Учтива форма

Професор Петкова, вече бяхте (запознат) предварително с всички материали. Очакваме да ни кажете дали сте (съгласен) с изводите и дали бихте ни (подкрепил).

37. В текста са пропуснати САМО ПЕТ препинателни знака. Препишете текста в свитъка за свободните отговори, като поставите пропуснатите знаци.

Много е важно, когато метеорологичните условия не позволяват излизане всеки да се съобразява с това. Д-р Иванова, травматолог в местната болница предупреждава Скъпи съграждани едно подхлъзване, падане и натъртване при млади хора не е фатално, но при възрастни хора падането на хлъзгав терен може да има драматични последици.

Прочетете стихотворението „Повест“ и изпълнете задачите към него (38. задача и 39. задача)!

38. В свитъка за свободните отговори посочете с ЦИТАТИ от текста ДВА примера, които доказват самотата на лирическия герой.

Прозорците – затворени и черни
и черна и затворена вратата,
а на вратата – листът със словата:
„Стопанинът замина за Америка.“
И аз съм сам стопанинът на къщата,
където не живее никой,
ала не съм аз заминавал никъде
и тук отникъде не съм се връщал.
Аз не излизам никога от къщи
и моите еднички гости са годините,
а много пъти пожълтяваха градините
и аз не съм навярно вече същият.
Отдавна всички книги са прочетени
и всички пътища на спомена са минати,
и ето сякаш сто години
как разговарям само със портретите.
И ден и нощ, и ден и нощ часовникът
люлее своето слънце от метал.
Понякога аз се оглеждам в огледалото,
за да не бъде винаги самотен.
А по стената се изкачват бавно
и догоряват на потона дните ми:
без ни една любов, без ни едно събитие
животът ми безследно отминава.
И сякаш аз не съм живеел никога,
и зла измислица е мойто съществуване!
Ако случайно някой влезе в къщата,
там няма да намери никого;
ще види само прашните портрети,
коварното и празно огледало
и на вратата листът пожълтял:
„Стопанинът замина за Америка.“

39. В свитъка за свободните отговори със СВОИ ДУМИ посочете ДВА примера за начина, по който е представено движението на времето.

40. Свържете името на героя с името на автора, от чиято литературна творба е съответният герой. В свитъка за свободните отговори срещу съответната буква запишете името на автора.

А) Колчо	Елин Пелин
Б) Божан	Иван Вазов
	Димитър Талев
	Йордан Йовков

Свържете името с литературната творба, от която е съответният герой. В свитъка за свободните отговори срещу съответната буква запишете заглавието на творбата.

В) Борис	„Бай Ганьо“
Г) Иван Селямсъзът	„Тютюн“
	„Чичовци“
	„На оня свят“

Свържете заглавието на всяка от творбите с нейния автор. В свитъка за свободните отговори срещу съответната буква запишете името на автора.

Д) „Майце си“	Димчо Дебелянов
Е) „Сенки“	Пейо Яворов
	Атанас Далчев
	Христо Ботев

41. Прочетете стихотворението „Цветарка“ на Христо Смирненски и в свитъка за свободните отговори напишете аргументативен текст в обем до 4 страници на тема „Дебне каменният град“. Преди текста отбележете жанра му – интерпретативно съчинение или есе.

Тази вечер Витоша е тъй загадъчна и нежна –
като теменужен остров в лунносребърни води,
и над смътния ѝ гребен, сякаш в болка безнадеждна,
се разтапят в тънка пара бледи есенни звезди.

И грамаден, и задъхан, скрил в гранитната си пазва
хиляди души разбити – глъхне празничният град
и под лунно наметало с шепот странен той разказва
повестите безутешни на вседневен маскарад.

А из улицата шумна под гирлянди електрични,
ето малката цветарка бърза от локал в локал,
де оркестрите разливат плавни звукове ритмични
и от тях се рони сякаш скрита мъка и печал.

С погледа смутен и влажен на прокудена русалка
между масите пристъпя и предлага плахо тя:
златожълти хризантеми в кошничка кокетно малка
и усмивката смирена по рубинени уста.

Върху стройното ѝ тяло, върху младостта ѝ цветна,
като черни пипала се плъзгат погледи отвред

и в усмивки иронични блика мисъл неприветна,
че цветята се купуват, а и тя е чуден цвет.

И оркестърът въздъхва, стихват плачущи акорди,
гаснат, млъкват, но отново гръмват те по даден знак,
понесат се нависоко волнокрили, смели, горди
и се спуснат бавно, плавно като мек приятен сняг.

Но от маса къмто маса своята кошничка показва
светлокосата девойка с поглед смътен и нерад,
а грамаден и задъхан, скрил в студената си пазва
хиляди души разбити – дебне каменният град.